

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри спеціальної освіти Миколаївського
національного університету імені В.О. Сухомлинського
Супруна Миколи Олексійовича на дисертаційну роботу
Полупанової Яни Миколаївни «Організаційно-методичне
забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-
ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення»,
що представлена до захисту у спеціалізовану вчену раду на
здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 016 Спеціальна освіта**

1. Актуальність теми дисертації. Актуальність дослідження обраної проблеми зумовлена сучасним розвитком України, що розвивається суголосно із світовою та європейською спільнотою, вибудовує суспільні відносини на основі демократичних цінностей, філософії безбар'єрності та рівності.

У контексті сучасних тенденцій визначено національну стратегію розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами, яка передбачає дотримання міжнародних та конституційних принципів у сфері освіти, забезпечення доступності до якісної освіти на всіх рівнях, можливість отримання додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі із врахуванням освітніх труднощів і потреб, поширення інклюзивного навчання, що реалізується у процесі застосування новітніх технологій комплексного супроводу, професійного співробітництва, диференційованого викладання тощо.

Широке упровадження інклюзивної парадигми передбачає пошук шляхів доцільного інтегрування додаткових знань (насамперед зі спеціальної педагогіки, психології) для вирішення завдань освітньої практики, надання допомоги учасникам освітнього процесу. Відтак, актуалізується проблема удосконалення діяльності новоствореної мережі інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), що складають основу сервісної (ресурсної) підтримки закладів освіти з інклюзивним навчанням на новому історичному етапі розбудови освіти дітей з особливими освітніми потребами.

У контексті розгортання системи ІРЦ особлива роль належить закладам післядипломної педагогічної освіти, до структури яких включено ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти. Діяльність таких методичних центрів спрямована на вдосконалення професійної підготовки, підвищення кваліфікації фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів, розроблення сучасних освітніх програм та навчальних матеріалів.

Варто відзначити, що в умовах воєнного стану для України актуалізується проблема підготовки педагогів, які мають компетенції для роботи з розмаїтим учнівським колективом (потреби можуть бути зумовлені як порушеннями розвитку, так і соціальними чинниками – внутрішньо переміщенні особи; діти, які постраждали від війни, зазнали психологічної травми та ін.), отже посилюється увага до оновлення та модернізації вищої та післядипломної педагогічної освіти, удосконалення змісту, організаційних форм та освітніх технологій.

Зокрема, у процесі дослідження проблеми підвищення фахової компетентності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів авторкою було розширено та доповнено окремі позиції теоретичних та методичних напрацювань із врахуванням викликів в освітній сфері України, що пов'язані з пандемією та повномасштабною війною (сподіваємося надалі і повоєнною відбудовою).

Отже, сформульована мета дослідження відображає очікуваний кінцевий результат і полягає в теоретичному обґрунтуванні організаційно-методичного забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення, розробленні та експериментальній перевірці освітньої програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів.

З огляду на зазначене, дисертаційна робота Полупанової Яни Миколаївни «Організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення» є *вкрай актуальною та значущою.*

2. Наукова новизна та теоретичне значення дослідження.

Наголошуючи на найсуттєвіших здобутках дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне зазначити результати, що мають безперечну новизну, а саме:

вперше: здійснено системний аналіз ресурсної підтримки інклюзивного навчання, обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення, що охоплює нормативно-правові основи, організаційні особливості діяльності ІРЦ, підвищення кваліфікації фахівців;

визначено теоретичні та методичні основи підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів, що втілено в авторській освітній програмі, яка передбачає варіативність навчальних планів для різних категорій слухачів (директорів ІРЦ, вчителів-дефектологів, вчителів-логопедів, вчителів-реабілітологів, практичних психологів); в останній редакції програми враховано зміни, зумовлені карантинними обмеженнями, військовим станом тощо;

поглиблено та уточнено: сутність поняття «сервісна (ресурсна) підтримка інклюзивного навчання» як системи заходів, спрямованої на психолого-педагогічний супровід професійної діяльності педагогів закладів освіти з інклюзивним навчанням, батьків / законних представників, дітей з ООП та передбачає визначення освітніх труднощів та особливих потреб дитини, напрямів та обсягу додаткової підтримки в закладі освіти, консультування педагогів та батьків, проведення корекційно-розвивальних занять, забезпечення взаємодії освітніх інституцій; кінцевим результатом сервісної підтримки є підвищення кваліфікації педагогів, обізнаності батьків, визначення оптимальної індивідуальної освітньої траєкторії та успішне навчання дитини відповідно до індивідуальних можливостей та потреб;

подальшого розвитку набули: моделювання співпраці фахівців (консультантів) ІРЦ та педагогів закладів загальної середньої освіти (принципи, завдання, форми та методи роботи, зокрема в умовах змішаного та дистанційного навчання, технологічні аспекти узгодження висновку про

комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини в ІРЦ та індивідуальної програми розвитку дитини в закладі освіти та ін.) як важливої умови ефективності інклюзивного навчання;

нормативно-правові основи та організаційні особливості діяльності ІРЦ в умовах викликів сьогодення, зокрема аспекти психологічної підтримки учасників освітнього процесу, кваліфікованого супроводу осіб, які вимушено змінили місце проживання, надання послуг в змішаному та дистанційному форматі, визначення потреб дітей, які зазнали психологічної травми, стали свідками трагічних подій тощо.

Особливо цінним, на нашу думку, є дослідження історичних аспектів діяльності консультативно-діагностичної служби на теренах України з акцентом на зміну підходів до визначення освітніх труднощів та потреб (від медичного діагнозу до стандартизованих міжнародних методик, врахування індивідуальних особливостей розвитку та бар'єрів в освітньому середовищі), а також висвітлення регіонального досвіду ресурсної підтримки інклюзивного навчання Дніпропетровської області, зокрема в умовах сучасних викликів, пов'язаних із пандемією (COVID-19), повномасштабною війною, що зумовило необхідність широкого упровадження дистанційного навчання, методичних змін та нових форм роботи фахівців.

Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідних тем відділу освіти дітей з порушенням слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України: «Теоретико-методичні засади навчання дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти», 2018-2020 рр.; «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху», 2021-2023 рр. Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

3. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у: розробленні, оновленні та впровадженні в процес післядипломної підготовки освітньої програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів

(передбачено варіативні навчальні плани для різних категорій фахівців ІРЦ (директори, вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди, вчителі-реабілітологи, практичні психологи), які містять загальні та специфічні теми).

Авторкою також підготовлено та упроваджено: освітня програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Основи організації та забезпечення впровадження інклюзивного навчання на рівні закладу освіти»; освітні програми підвищення кваліфікації за різними напрямками організації інклюзивного навчання «Стратегії просування інклюзивної практики», «Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи», «Інклюзивна компетентність педагога: практичний аспект», «Командний підхід у роботі з дітьми з ООП в інклюзивному закладі освіти»; методичні рекомендації для педагогів та фахівців (консультантів) ІРЦ, в яких узагальнено досвід діяльності інклюзивно-ресурсних центрів Дніпропетровської області.

Результати дослідження можуть бути використані для оновлення освітніх програм із підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників (вихователів, асистентів вихователів, вчителів, асистентів вчителів, фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів та ін.), а також лекцій, практичних і семінарських занять з навчальних дисциплін «Організація інклюзивного навчання», «Інклюзивно-ресурсні центри у системі супроводу дітей з ООП» у закладах вищої та післядипломної освіти.

Результати, отримані автором у процесі наукового пошуку, безперечно мають значення для розвитку національної науки і практики, зокрема спеціальної освіти, що полягає у можливості використання їх при підготовці, перепідготовці кадрів, а також при проведенні нових теоретичних та експериментальних досліджень.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес та роботу з підвищення кваліфікації фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, а також у практичну діяльність інклюзивно-ресурсних центрів Дніпропетровської області («Інклюзивно-

ресурсний центр» Солонянської селищної ради, «Криворізький інклюзивно-ресурсний центр № 2» Криворізької міської ради, «Інклюзивно-ресурсний центр «ІН-КИДС» Дніпровської міської ради, «Інклюзивно-ресурсний центр «Світ дитинства» Кам'янської міської ради).

4. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметові та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки; поєднанням методів кількісного та якісного аналізу емпіричних даних; ефективністю експериментальної роботи, що проведена в умовах реального освітнього процесу закладів післядипломної педагогічної освіти.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, шляхом обговоренням на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та основних положень дисертації.

Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Полупанової Яни Миколаївни «Організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення» відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації викладено на 379 сторінках, із них основного тексту – 209 сторінок.

Слід відзначити вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал, що принагідно представлено у першому розділі дисертаційної роботи *«Засадничі положення сервісної (ресурсної) підтримки в освіті осіб з особливими освітніми потребами»*.

Авторкою визначено теоретичні засади сервісної (ресурсної) підтримки в системі інклюзивного навчання, в основі якої: сучасні методологічні підходи (системний, діяльнісний, аксіологічний, соціокультурний, особистісно орієнтований, компетентнісний), концептуальні засади інклюзивної парадигми та ключові положення соціальної моделі розуміння особливих потреб та освітніх труднощів, інструментальна складова міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності, здоров'я; системно-еволюційні зміни в організації супроводу дітей з особливими освітніми потребами, діяльності інклюзивно-ресурсних центрів; положення концепції нової української школи та міжнародних рамкових документів.

У контексті здійсненого Яною Миколаївною теоретичного аналізу вважаємо за доцільним розгляд нею *«сервісної (ресурсної) підтримки інклюзивного навчання»* як системи заходів, спрямованої на психолого-педагогічний супровід професійної діяльності педагогів закладів освіти з інклюзивним навчанням, батьків (законних представників) дітей з особливими освітніми потребами та передбачає визначення освітніх труднощів та особливих потреб дитини, напрямів та обсягу додаткової підтримки в закладі освіти, консультування педагогів та батьків, проведення корекційно-розвивальних занять, забезпечення взаємодії освітніх інституцій. Кінцевим результатом сервісної підтримки є підвищення кваліфікації педагогів, обізнаності батьків, визначення оптимальної індивідуальної освітньої траєкторії та успішне навчання дитини відповідно до індивідуальних можливостей та потреб.

Важливим є ґрунтовний аналіз нормативних основ та історичних аспектів діяльності консультативно-діагностичної служби на теренах України, зокрема з'ясовано, що психолого-медико-педагогічні консультації

(ПМПК) на етапі запровадження інклюзивного навчання розглядалися як важлива складова системи ресурсної підтримки, оскільки були установами, які мали значний досвід, кадровий потенціал, були залучені до удосконалення нормативно-правової бази тощо. Водночас, діяльність ПМПК (підходи до визначення особливостей розвитку та навчальних можливостей дитини, недостатнє врахування запитів батьків, орієнтація більшою мірою на нозологію, спрямування на навчання до спеціальних закладів освіти тощо) потребувала оновлення, приведення у відповідність до нових концептуальних підходів. З переходом на новий етап впровадження інноваційної парадигми в системі освіти України, діяльність ПМПК була завершена, втім відзначена її важлива роль в еволюційно-трансформаційних процесах освіти дітей з ООП.

Цінним, з педагогічної точки зору, є другий розділ дисертаційної роботи *«Організаційні аспекти розгортання системи інклюзивно-ресурсних центрів в Україні»*, зокрема проаналізовано структурно-організаційне становлення інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи, сучасний стан кадрового забезпечення мережі інклюзивно-ресурсних центрів та досвід ресурсної підтримки інклюзивного навчання в Дніпропетровській області.

На увагу заслуговує здійснений авторкою аналіз регіонального досвіду ресурсної підтримки інклюзивного навчання в Дніпропетровській області. В системі підтримки інклюзивного навчання умовно виділяємо п'ять рівнів – національний, регіональний, місцевий, рівень закладу освіти, «рівень дитини» або підтримки дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти.

На підтримку й позитивну оцінку в рецензованій роботі заслуговує третій розділ *«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності забезпечення діяльності спеціалістів ІРЦ в інклюзивному освітньому середовищі»*.

На підґрунті теоретичного аналізу та аналізу педагогічної практики авторкою розроблено та експериментально перевірено освітню програму

підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів. Метою освітньої програми є підвищення професійної компетентності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів із врахуванням сучасних викликів. Вирішення завдань підвищення кваліфікації передбачало формування *мотиваційно-ціннісної, операційно-діяльнісної і рефлексивно-оцінювальної* складових діяльності фахівця ІРЦ.

Відзначимо виділенні авторкою принципи, покладені в основу освітньої програми: *суб'єктності* (до програми включено інтерактивні форми роботи, професійні обговорення, презентації досвіду тощо; фахівці, які проходили навчання, були активним його учасниками); *системності* (до кожного модуля програми визначено цільову, змістову та організаційну складові, що забезпечують взаємозв'язок мети, змісту, організаційних форм та освітніх технологій; у змісті програми дотримується наступність освітніх тем; графік навчання передбачає системність лекційних, семінарських та практичних занять); *варіативності та гнучкості* (структура освітньої програми включає п'ять варіативних навчальних планів для різних категорій слухачів; в останній редакції програми враховано зміни, зумовлені карантинними обмеженнями, військовим станом та ін.).

Представлений дисертанткою аналіз результатів дослідження засвідчив ґрунтовність проведеної експериментальної роботи і підтвердив ефективність авторської освітньої програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів. Вибірку дослідження склали 231 фахівець (консультант) з 32 інклюзивно-ресурсних центрів Дніпровської області. Експериментально перевірено та підтверджено підвищення професійної компетентності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів за визначеними мотиваційно-ціннісним, операційно-діяльнісним і рефлексивно-оцінювальним критеріями.

Важливі для практики спеціальної освіти є розроблені авторкою робочі протоколи для проведення фахівцями (консультантами) ІРЦ комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, які представлено у додатках.

Дисертація Яни Миколаївни Полупанової засвідчує здійснену ґрунтовну пошукову й аналітичну роботу, опрацювання та узагальнення значного масиву інформації. Дисертаційне дослідження характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможливлює стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні результати дослідження викладено в наукових працях, зокрема: 6 одноосібних статей у наукових фахових виданнях категорії Б (у тому числі ті, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Index Copernicus та ін.); 1 колективна монографія; 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні; 11 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій публікацій апробаційного характеру.

7. Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Я.М. Полупанової, водночас можна висловити такі зауваження та побажання, врахування яких могло б надати роботі більшої цілісності і завершеності:

1. У дисертації подано ґрунтовний методологічний апарат дослідження, логічно визначену мету, об'єкт і предмет, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів. Враховуючи практико орієнтовану спрямованість роботи та відзначаючи ґрунтовність теоретико-методичних основ дослідження, поданих у розділі «Вступ», водночас слід зауважити про недостатню увагу до розкриття теоретичних аспектів проблеми у першому

розділі роботи, зокрема у параграфі 1.1. «Нормативні та теоретичні основи функціонування інклюзивно-ресурсних центрів на теренах України».

2. Відповідно до завдань дослідження авторкою розроблено та представлено у третьому розділі (параграф 3.4) модель співпраці фахівців (консультантів) ІРЦ та педагогів закладів загальної середньої освіти, доцільність якої не викликає зауважень, водночас недостатньо прослідковується взаємозв'язок поданої моделі із представленими в роботі іншими авторськими розробками, зокрема програмою підвищення кваліфікації педагогічних працівників – фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів.

3. Заслуговує на позитивну оцінку детальне висвітлення у роботі досвіду ресурсної підтримки інклюзивного навчання Дніпропетровської області, зокрема змісту та особливостей організації підвищення кваліфікації фахівців інклюзивно-ресурсних центрів на базі Комунального закладу вищої освіти «Дніпропетровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради (параграф 1.2). На нашу думку, його доцільно було б доповнити аналізом педагогічної практики в інших закладах післядипломної освіти (проаналізувати наявний досвід, освітні програми, порівняти організаційні форми). Також доцільно проаналізувати дотичний міжнародний досвід.

4. Слід відзначити ґрунтовність загальність висновків дисертації, їх відповідність визначеним у роботі завданням, водночас, на наш погляд, деякі позиції, зокрема пункт 5. щодо розробленої освітньої програми підвищення кваліфікації фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, можливо було подати більш лаконічно.

8. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Висловлені побажання та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Полупанової Я.М. «Організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в умовах викликів сьогодення» за актуальністю, змістом,

обсягом, наукової новизною, достовірністю, практичним значенням та повнотою викладу даних відповідає спеціальності 016 Спеціальна освіта та вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019) і постановою КМ України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України №341 від 21.03.2022 року), а її автор – Полупанова Яна Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії PhD галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
спеціальної освіти Миколаївського
національного університету
імені В.О. Сухомлинського

Микола СУПРУН

Підпис